

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen, opmerkingen en bezwaren bij het ministerieel besluit tot definitieve opheffing van de bescherming als monument van de Windmolen van het Lindeke in Ledegem (Sint-Elooïs-Winkel)

Provincie: West-Vlaanderen

Gemeente: Ledegem, 3de afdeling, sectie B

Objectnummer: 4.01/36010/302.1

-

Dossiernummer: 4.001/36010/102.1

Omschrijving:

Windmolen van het Lindeke, Tuileboomstraat

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 18/11/22

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Sig)
Getekend op: 2022-11-18 18:21:17 +01:00
Reden: Ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE

1. Advies uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige opheffing

1.1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 15 april 2022.

De VCOE bracht op 12 mei 2022 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de opheffing van de bescherming als dorpsgezicht van de molenromp van de Puttenbergmolen met omgeving in Begijnendijk (Betekom) en van de Stenen Molen met omgeving in Zottegem (Grotenberge), de bescherming als monument én als dorpsgezicht van de windmolen Schaliënmolen met omgeving in Tessenderlo, en de bescherming als monument van de windmolen De Korenbloem in Kinrooi (Ophoven) en de Windmolen van het Lindeke in Ledegem (Sint-Eloois-Winkel) en een ongunstig advies over de opheffing van de bescherming als monument van de Doornzelemolen in Evergem. Het advies maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier.

Behandeling van het advies:

Alvorens in te gaan op de rechtsgrond en de motivering van de opheffingsvoorstellen formuleert de commissie een aantal algemene bedenkingen over windmolenbeschermingen. De commissie gaat daarbij in op de kwetsbaarheid van windmolens voor materiële aantasting en de noodzaak aan gericht beheer, opvolging en adequate handhaving, alsook aan het waarderen en vrijwaren van de omgevingscontext die voor windmolenerfgoed van specifiek belang is. Het grondige evaluatieonderzoek op basis waarvan de voorlopige opheffing van deze beschermingen is voorgesteld (*Tussen hemel en aarde. Een herwaardering van het windmolenerfgoed in Vlaanderen*), wordt omschreven als voorbeeldig maar de commissie vraagt om ook effectief en proactief werk te maken van het inhoudelijk actualiseren en versterken van de bestaande windmolenbeschermingen. Gedoeld wordt op de erfgoedwaarden, motivaties, beschermingsstatuten, afbakeningen, beheersdoelstellingen, bescherming van de molenomgevingen en het vrijwaren van de windvang.

Antwoord: De windvang van een 15-tal beschermde windmolens wordt verzekerd door een nieuwe bescherming met een overgangszone. In 2022 staat de opstart gepland van drie beschermingsprocedures als pilootproject. Gezien de beleidsprioriteiten inzake onderzoek en bescherming en de evaluatie van het beschermd bestand (2021-2024) biedt de onderzoekskalender deze beleidsperiode daarnaast geen ruimte om in te gaan op de vraag van de commissie om de bestaande windmolenbeschermingen te optimaliseren en te actualiseren.

De commissie formuleert ook enkele bedenkingen en vragen met betrekking tot de zes voorliggende dossiers.

Er wordt gevraagd om niet enkel in het opheffingsbesluit van de bescherming als monument van de Doornzelemolen in Evergem maar ook in de vijf andere opheffingsbesluiten de uitgevoerde thematisch-typologische toetsing (selectiecriteria, verhouding tot andere beschermde windmolens) expliciet te onderbouwen. De commissie voegt hier aan toe dat voor De Korenbloem in Kinrooi, de Stenen Molen in Zottegem en de gedemonteerde Schaliënmolen in Tessenderlo geen sprake is van een volledig verlies aan erfgoedwaarden. De commissie erkent wel dat het merendeel van de voorliggende beschermingen in hun huidige toestand de thematisch-typologische toets niet (langer) doorstaan.

Antwoord: Een uitvoerige bespreking van de gehanteerde criteria en van het beschermde windmolenerfgoed is opgenomen in het gepubliceerde onderzoeksrapport dat hoort bij deze opheffingen (<https://oar.onroenderfgoed.be/item/6218>). Zoals de commissie zelf aangeeft, is de thematisch-typologische toetsing per molen beknopt opgenomen in de inhoudelijke dossiers. Enkel in het geval van de Doornzelemolen in

Evergem zijn die criteria ook systematisch besproken in het opheffingsbesluit omdat de rechtsgrond voor deze opheffing gelegen is in het algemeen belang en meer specifiek de evaluatie van het beschermde bestand in Vlaanderen op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde als wijzigende context. Bij de vijf andere opheffingsbesluiten is de rechtsgrond dat de erfgoedwaarden onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan sinds de bescherming. Een uitgebreide thematisch-typologische toetsing is dan ook niet op zijn plaats in deze opheffingsbesluiten.

De commissie vindt dat de voorgestelde opheffing van de dorpsgezichten weinig houvast biedt voor de waardering van nog aanwezige contextwaarden (onder meer de molenaarswoningen).

a) Met betrekking tot de Puttenbergmolen in Begijnendijk noemt de commissie het een gemiste kans dat de karakteristieken van dit dorpsgezicht niet zorgvuldiger werden gewaardeerd bij het toegestane inbreidingsproject. Ze merkt ook op dat de langgestrekte percelen aan de overzijde van de Damiaanstraat wel hun open karakter behielden en dat de verbouwde molenaarswoning kenmerkend blijft voor het industrieel-archeologisch ensemble. Daarom vraagt ze te onderzoeken of een deel van het dorpsgezicht alsnog beschermd kan blijven in functie van de afleesbaarheid van de molensite en de samenhang met de molenaarswoning. Bijkomend pleit de commissie voor een inhoudelijke actualisatie van de bescherming als monument omwille van het behoud van de mechanische maalinstallatie en sulfermolen, en omwille van de discrepantie tussen de afbakening van de bescherming en de huidige locatie van de sulfermolen buiten deze afbakening.

Antwoord: De molenaarswoning is gelegen binnen de afbakening van het dorpsgezicht maar wordt hierdoor niet beschermd. Ook in het beschermingsdossier van het dorpsgezicht (bij de behandeling van de bezwaren) was immers opgenomen dat deze molenaarswoning kon verbouwd of vervangen worden. In het kader van het evaluatieonderzoek naar het windmolenerfgoed in Vlaanderen is de molenaarswoning wel recent mee opgenomen als bouwkundig erfgoed in de wetenschappelijke inventaris (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200110>), wat de mogelijkheid biedt om deze in de nabije toekomst vast te stellen als bouwkundig erfgoed. Het open karakter ten zuiden van de molen is nog onvoldoende om een bescherming te verantwoorden.

Wat betreft de inhoudelijke actualisatie van de bescherming, dient opgemerkt dat de herkenbaarheid als mechanische maalderij en de sulfermolen expliciet vermeld worden in het besluit tot bescherming als monument uit 2000. De sulfermolen werd inderdaad verplaatst buiten de afbakening van de bescherming als monument maar dit staat los van de bescherming als dorpsgezicht.

b) Voor de Schaliënsmolen in Tessenderlo gaat de commissie akkoord dat het weinig zinvol is om de bescherming als dorpsgezicht verder te zetten maar ze vraagt om de verbouwde molenaarswoning – die mee bijdroeg aan de historische waarde van het dorpsgezicht – nader in waarde te duiden.

Antwoord: In het beschermingsdossier van de molen werd de samenhang met de goed bewaarde molenaarswoning van 1880 (een typisch Kempisch molenaarsbedrijf) aangehaald, wat vandaag onder het criterium context(waarde) zou worden gevat. Aangezien deze windmolen zich niet langer op deze locatie bevindt en een heropbouw op deze locatie weinig waarschijnlijk is – de commissie zelf bestempelt een maalvaardige reconstructie op deze locatie vandaag als weinig zinvol – is die contextwaarde (vanuit de bescherming als monument) of ensemblewaarde (vanuit de bescherming als dorpsgezicht) vandaag grotendeels verdwenen. Ook de herkenbaarheid is vandaag veel lager dan op het moment van bescherming door de uitgevoerde verbouwingen. De erfgoedwaarde van deze molenaarswoning berust bovendien vooral op haar representativiteit (er waren destijds honderden, zo niet duizenden molenaarswoningen). Maar ook vandaag zijn er nog heel wat molenaarswoningen bewaard en een kleine 200 beschermd. De opheffing van deze bescherming zorgt dus niet voor een hiaat in het

beschermde bestand. Een heel vergelijkbare beschermde molenaarswoning uit die regio die veel hoger scoort op de erfgoedcriteria is bijvoorbeeld die van de Haanvense molen in Meerhout (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/5839>).

Bij de Doornzelmolen in Evergem erkent de commissie dat de windmolen na de harde herbestemming of onoordeelkundige verbouwing van 2000-2002 niet meer herkenbaar is als typologisch zeldzame binnen- of kettingkruier. Ze voegt er echter aan toe dat dergelijke vergunde ingrepen – uitgevoerd volgens toenmalige restauratie- en herbestemmingsinzichten – op zichzelf geen motivering kunnen vormen om nadien over te gaan tot een opheffing van bescherming. De commissie stelt vast dat de historische waarde en contextwaarde behouden bleven en vindt het daarom noodzakelijk dat de bescherming als monument wordt verdergezet, al dan niet in geactualiseerde vorm. Daarbij is bijkomend onderzoek nodig naar de artistieke en esthetische waarde, alsook naar de eventuele ruimtelijk-structurende waarde.

Antwoord: De Memorie van Toelichting bij het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 stelt dat verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder in geen geval aanleiding kan geven tot een opheffing van de bescherming (Memorie van Toelichting Stuk 1901 (2012-2013) – nr. 1 p. 61). Vergunde ingrepen die de erfgoedwaarde hebben aangetast worden niet expliciet uitgesloten.

De historische waarde en de 'contextwaarde' van de Doornzelemolen blijven inderdaad grotendeels behouden maar deze worden gevrijwaard door het beschermd cultuurhistorisch landschap Doornzele Dries. Ook de molen blijft binnen dit beschermd cultuurhistorisch landschap immers behouden als een erfgoedelement. Een behoud of actualisering van de bescherming als monument is hiervoor dus niet nodig.

De commissie vindt het positief dat de opheffingsvoorstellen oog hebben voor de omgang met waardevolle molenonderdelen na de opheffing maar ze vraagt om te onderzoeken of de maatregelen tot bewaring, hergebruik of ter beschikkingstelling van molenonderdelen afdwingbaar kunnen worden gemaakt in het kader van het opheffingsbesluit. In het bijzonder voor de Schaliënsmolen in Tessenderlo wordt gevraagd de verplichting op te leggen om waardevolle en/of herbruikbare molenonderdelen minstens gedeeltelijk op te slaan in een onroerenderfgoeddepot.

Antwoord: De plannen van Lou Jansen voor de maalvaardige restauratie van de Schaliënsmolen uit 1980 en de fotoreportage en het genummerd plan die opgemaakt werden bij de demontage van die molen in 2004 (alle opgenomen in de documentatiebijlage 4.3. bij het inhoudelijk dossier) registreren en documenteren in voldoende mate de erfgoedwaarden die verloren gaan.

Gezien de zeldzaamheid van het molentype – dat mee de motivering van de industrieel-archeologische waarde van het beschermde monument vormde – is het inderdaad aan te bevelen dat waardevolle molenonderdelen zoveel mogelijk museaal bewaard worden, in het bijzonder kenmerkende elementen zoals de kleine askop en het rollenkruierwerk. Verder is het aan te bevelen dat herbruikbare molenonderdelen (zoals de natuurstenen) goed geventileerd en afgeschermd opgeslagen worden in functie van hergebruik. Er is echter geen verplichting tot behoud of opslag van deze elementen in een onroerenderfgoeddepot omdat dit de museale ontsluiting of het hergebruik van deze onderdelen bemoeilijkt of zelfs onmogelijk maakt.

De commissie geeft ook twee detailopmerkingen:

- a) In het inhoudelijk dossier van de Doornzelemolen in Evergem dient op pag. 4 (voetnoot 1) de foutieve link naar het online erfgoedobject gecorrigeerd te worden.

Antwoord: Deze correctie wordt uitgevoerd.

- b) De commissie vraagt de vermelde inspectierapporten van Monumentenwacht Vlaanderen aan de opheffingsdossiers toe te voegen.

Antwoord: Indien er een inspectierapport is, wordt dit toegevoegd als bijlage bij het inhoudelijk dossier mits akkoord van de opdrachtgever.

1.2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige opheffing

Het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier.

Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast: het inspectierapport van Monumentenwacht Vlaanderen werd toegevoegd als bijlage 4.4.

Het advies heeft geen invloed op het ministerieel besluit. Het ministerieel besluit werd niet aangepast.

2. Opmerkingen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige opheffing en voorafgaand aan de definitieve opheffing

2.1. Openbaar onderzoek en hoorrecht

De gemeente Ledegem organiseerde een openbaar onderzoek van 4 augustus 2022 tot en met 2 september 2022.

Het proces-verbaal en het bezwaar maken integraal deel uit van het opheffingsdossier.

Tijdens het openbaar onderzoek werd één bezwaar ingediend. Dit wordt behandeld.

Geen van de zakelijkrechthouders beriep zich op het hoorrecht en vroeg gehoord te worden door het agentschap.

Omwille van privacy-redenen zijn de bezwaren anoniem opgenomen in dit document. Het opheffingsdossier bevat een overzicht van alle bezwaren en de gegevens van de bezwaarindieners.

2.1.1. Bezwaar 1 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindiener spreekt zijn "verontwaardiging" uit "over de gang van zaken, sedert jaren, rond de Lindekensmolen in St.-Eloos-Winkel [sic]" en schetst kort de historiek van de molen na de aankoop van de molen in 1961 door de gemeente en de storm in 1971 waarbij de molen werd gevelde. Daarbij stelt bezwaarindiener dat "de restanten ondeskundig waren gestapeld, en veel onderdelen verdwenen in de loop der jaren. In 2006 moest al geconstateerd worden dat er nog hoogstens 20 procent bewaard was gebleven. Daartoe behoorden onder andere de standaard, die volgens de correspondentie van molendeskundige Alfred Ronse met de KCML van 1515 dateert, en een van 1777 daterend vangwiel met inschriften en houtsnijwerk....".

Antwoord: Aan de grondslag van de slechte bouwfysische toestand van de Lindekensmolen ligt een verwoestende storm die in juni 1971 plaatsvond. Ofschoon door deze calamiteit van de windmolen niet veel bouwelementen nog voor recuperatie in aanmerking kwamen, werden er niettemin diverse pogingen gedaan om de molen te reconstrueren met in de mate van het mogelijke de integratie van de nog bruikbare restanten. In 1999 resulteerde dit in een betoelaging van het in 1998 ontvankelijk verklaarde restauratiedossier en in 2000 tot de start van de effectieve restauratie. Een

faling van de aannemer zorgde er echter voor dat deze restauratie niet tot een goed einde werd gebracht. Pogingen om deze restauratie herop te starten mislukten. Een ultieme poging om de molen samen met een overheveling van de toegekende restauratiepremie door derden te laten heroprichten, mislukte eveneens ondanks de grote inbreng en steun van het agentschap. De hoofdoorzaak lag in de toen vigerende administratieve regels die een overdracht van de premie onmogelijk maakten. Intussen was de toestand waarin de molenrestanten verkeerden, er niet beter op geworden, waardoor ze niet zozeer als recuperatie- maar vooral als referentiemateriaal nog van enig nut waren. Omwille van dit natuurlijke verval door de tand des tijds waren de molenrestanten in 1992 trouwens opgemeten geworden. Dat de diverse verplaatsingen van deze onderdelen en de niet altijd optimale bewaringsomstandigheden evenmin goed deden, kan niet ontkend worden. Aan pogingen om de molen herop te bouwen ondanks zijn verwoesting door stormweer, ontbrak het in deze casus echter niet.

Bezwaarindiener merkt op dat *"dat vangwiel intussen ook is verdwenen en enkel de standaard nog aanwezig is, maar in slechte toestand. De wijze waarop dit restant thans gestapeld is tart alle verbeelding en gesteld wordt dat deze zich bij hergebruik enkel nog kan laten verzagen voor kleinere molenonderdelen."* Wat de standaard betreft doet bezwaarindiener de aanbeveling *"om dit restant te behouden en ter beschikking te stellen voor te publiceren wetenschappelijk (dendrochronologisch) onderzoek."*

Antwoord : Er kan niet ontkend worden dat de diverse verplaatsingen en de niet altijd optimale bewaringsomstandigheden van de onderdelen die na de storm in juni 1971 konden gered worden, de toestand van deze molenelementen niet ten goede zijn gekomen. Tegelijk dient opgemerkt te worden dat het in deze casus niet aan pogingen ontbrak om de door het stormweer zwaar geteisterde molen in belangrijke mate te reconstrueren.

Wat de standaard betreft stelt de Monumentwacht West-Vlaanderen in haar inspectierapport van 15 januari 2020 dat "het hout diepe barsten vertoont en plaatselijk rot is. De staak kan zeker niet meer opnieuw gebruikt worden. Er kunnen eventueel kleinere onderdelen uit het [sic] gezaagd worden".

In het inhoudelijk dossier bij de voorliggende opheffing werd van meet af aan de aanbeveling opgenomen om "het restant van de standaard, gezien de datering van 1515 die eraan toegeschreven wordt, te behouden en ter beschikking te stellen voor te publiceren wetenschappelijk (dendrochronologisch) onderzoek".

Bezwaarindiener stelt de vraag "op welke wijze de gemeente en de diensten van het Vlaamse Gewest zowel in de periode 1971-1999 als vanaf dan de toestand opvolgden en op welke wijze de gemeente begeleid en geadviseerd werd."

Antwoord: De pogingen om na de storm van juni 1971 de Lindekenismolen herop te richten waren veelvuldig. De eerste poging dateerde van 1971-1973, maar gaf geen resultaat. Van de pogingen die daarna werden ondernomen, leidde de poging in 1998-2000 in die zin tot resultaat dat het restauratiedossier ontvankelijk werd verklaard, betoelaagd werd en de start van een effectieve restauratie inhield. Het faillissement van de aannemer zorgde er echter voor dat deze restauratie, ondanks pogingen om deze toch te kunnen verderzetten, niet tot een goed einde werd gebracht. Ook een ultieme poging - op initiatief van het agentschap Onroerend Erfgoed - om de molen samen met een overheveling van de toegekende restauratiepremie door derden te laten heroprichten, mislukte. Ondanks het uitblijven van een resultaat dat tot de heropbouw van de Lindekenismolen leidde, is deze casus veeleer een voorbeeld van verregaand engagement van het agentschap om samen met de gemeente Ledegem de door een calamiteit zwaar geteisterde windmolen alsnog een toekomst te geven.

2.2. Conclusie

De opmerkingen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige opheffing en voorafgaand aan de definitieve opheffing hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier noch het ministerieel besluit werden aangepast na de voorlopige opheffing.